

Poučavanje o ljudskim pravima: Opća deklaracija o ljudskim pravima

Članak se bavi primjenom Opće deklaracije o ljudskim pravima u nastavi Povijesti kako bi se progovorilo o ljudskim pravima koja su često zanemarena u suvremenoj historiografiji. Autorica predlaže u članku scenarij izvedbe primarno za školske satove povijesti ili građanskog odgoja, te ostale međupredmetne sadržaje.

Ključne riječi: Opća deklaracija o ljudskim pravima, ljudska prava, kritičko mišljenje, globalno državljanstvo

Nastavna jedinica/ tema se temelji na knjizi *Fundamental Freedoms. Eleanor Roosevelt and the Universal Declaration of Human Rights*¹ i istoimenom webinaru, te analizira članke Opće deklaracije o ljudskim pravima kako bi u nastavu Povijesti uključila i pitanja vezana uz ljudska prava.

Neki od ishoda iz kurikuluma Povijesti u kojima bi se ova tema mogla pronaći su:

1. Učenik *prosuduje* odnose različitih društvenih skupina te dinamiku društvenih promjena u Hrvatskoj, Europi i svijetu u prvoj polovici 20. stoljeća.
2. Učenik *preispituje* proces razvoja država i njihovo političko uređenje u svijetu i Europi nakon dvaju svjetskih ratova.
3. Učenik *prosuduje* ljudsko stvaralaštvo u 20. i 21. stoljeću

Jednako tako ova tema se može obrađivati kao izborna tema: *Antiratni pokret – antiratna kultura*² ili se može obrađivati i u drugim nastavnim predmetima ili/i kao međupredmetna tema iz Građanskog odgoja i obrazovanja (ciljevi su: razvijati građansku kompetenciju koja učenicima, kao informiranim, aktivnim i odgovornim članovima društvenih zajednica na svim razinama, omogućiti učinkovito obavljanje građanske uloge; usvojiti znanja o ljudskim pravima, političkim konceptima, procesima i političkim sustavima, te obilježjima demokratske zajednice i načinima sudje-

1 *Fundamental Freedoms. Eleanor Roosevelt and the Universal Declaration of Human Rights Facing History and Ourselves. MA 2010.*

2 Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Povijest za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2019_03_27_557.html (posjet 27.12.2019.)

lovanja u njezinu političkome i društvenome životu; promicati vrijednosti ljudskih prava - ljudsko dostojanstvo, slobodu, ravnopravnost i solidarnost, demokratska načela u zajednici unutar i izvan školskoga života, razvijati kritičko mišljenje i vještine argumentiranja te komunikacijske vještine potrebne za društveno i političko sudjelovanje u procesu oblikovanja cjelovitoga iskustva aktivnoga građanstva)³, Osobnog i socijalnog razvoja (učenici razvijaju: sliku o sebi, samopoštovanje i samopouzdanje, prepoznavanje, prihvaćanje i upravljanje svojim emocijama i ponašanjem; empatiju te uvažavanje i prihvaćanje različitosti; socijalne i komunikacijske vještine, suradnju i timski rad; odgovorno ponašanje prema sebi i drugima u zajednici, donošenje odluka; strategije rješavanja problema).⁴

UVOD U TEMU

U uvodnom dijelu s učenicima se prisjetiti konteksta u kojem je donesena Opća deklaracija o ljudskim pravima⁵; to je vrijeme neposredno nakon II. svjetskog rata, holokausta, suđenja u Nürnbergu. Također s učenicima možemo ponoviti vremensku crtu ključnih događaja i ideja koje su utjecale na promjenu prava i položaja pojedinca u društvu. Primjerice, 1215. - Velika Povelja (Magna Charta) odredila je pravna ograničenja kraljeve vlasti, te uzajamna prava i dužnosti; 1689. - engleski filozof John Locke unaprijedio je ideju o prirodnim pravima i definirao ih kao prava na život, slobodu i vlasništvo; 1762. - Jean-Jacques Rousseau je objavio filozofski traktat *Društveni ugovor ili Načela državnog prava*, u kojem traži da vlada mora brinuti o općoj volji društva, kao i da potrebe društva kao cjeline budu ispred specifičnih interesa i potreba pojedinca; 1776. - Kongres je donio američku Deklaraciju o nezavisnosti Thomasa Jeffersona i drugih koja je podloga američke nezavisnosti i koja se između ostalog temelji na tome da su „svi ljudi stvoreni jednaki“ s pravima koja im ne mogu biti oduzeta, uključujući pravo na život, slobodu, i sreću; 1789. - Deklaracija o pravima čovjeka i građanina je usvojena tijekom početne faze Francuske revolucije koja proklamira kraj monarhije i pravo svih građana na slobodu, vlasništvo, sigurnost i borbu protiv opresije; 1791. - Zakon o pravima donio je prvih 10 amandmana na američki ustav kojima su proširena građanska prava na slobodu govora, tiska i pravednog suđenja; 1864. - Prva Ženevska konvencija, koji štiti prava bolesnih i ranjenih vojnika, usvojile su europske sile. Kasnije je nadopunjavana osiguravanjem prava zatočenika, kao i svih žrtava rata; 1899. i 1907. - Ženevska konvencija je dopunjavana međunarodnom zaštitom bolesnih i ranjenih vojnika kopnenih i pomorskih snaga,

3 Odluka o donošenju kurikulumu za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html (posjet 27.12.2019.)

4 Odluka o donošenju kurikulumu za međupredmetnu temu Osobni i socijalni razvoj za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_153.html (posjet 27.12.2019.)

5 Opća deklaracija o ljudskim pravima, http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/081210_deklaracija_ljudska_prava.pdf (posjet 27. 12. 2019.)

Haškim pravilnikom o zaštiti ratnih zarobljenika prema zakonima i običajima ratovanja; 1915. - Turski genocid nad Armencima. Rusija, Francuska i Velika Britanija proglasile su masakr „zločinom protiv čovječnosti“; 1919. - Versajski sporazum, utemeljena je Liga naroda, međunarodna organizacija koja se trebala baviti očuvanjem mira. Njezina nedjelotvornost dijelom je bila posljedica nedostatne međunarodne potpore, pa nije uspjela spriječiti Drugi svjetski rat; 1930. - politika građanske neposlušnosti (satyagraha) i borba nenasiljem predvođena Mahatmom Gandhijem, a započela je protivljenjem zakonu o soli i povećanju poreza; 1941. - Atlantska povelja; 1943. - Teheranska konferencija; 1945.-1949. - Vojni sud u Nürnbergu (i kasnije u Tokiju); 1946. - Utemeljena Komisija za ljudska prava; 1948. - 9. 12. Generalna skupština UN usvojila je Konvenciju o kažnjavanju i prevenciji genocida, 10.12. Generalna skupština UN usvojila je Deklaraciju o ljudskim pravima; 1961. - Kao odgovor na opadanje međunarodne potpore Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, utemeljen je Amnesty International, međunarodna organizacija koja se posvetila nadzoru i zaštiti ljudskih prava.

RAZRADA TEME

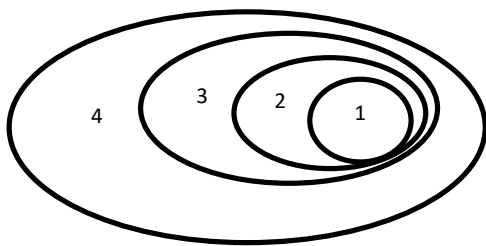
Nastavnik će učenike podijeliti u šest skupina. Svaka skupina/grupa dobiti će tekst Opće deklaracije o ljudskim pravima i zadatke:

Zadatak za Grupnu 1.

Nakon što pročitaju preambulu i 30 članaka Deklaracije, trebaju razmisliti kako bi mogli preinačiti Deklaraciju tako da bude razumljiva djetetu. Što bi naglasili? Kako bi to objasnili? Koja načela i vrijednosti bi željeli da budu usvojena? Kako bi to primijenili u svom razredu?

Zadatak za Grupnu 2:

Nakon II. svjetskog rata utemeljena je međunarodna organizacija Ujedinjeni Narodi, suđeno je ratnim zločincima u Nürnbergu, donesena Konvencija o genocidu i Opća deklaracija o ljudskim pravima, sve s ciljem sprječavanja budućih zločina. Svaka od ovih inicijativa imala je za cilj redefiniranje odgovornosti svih vlada i pojedinaca; zahtijevale su mijenjanje načina na koji su pojedinci i države razumijevale ono što je sociologinja Helen Fein nazvala njihovim univerzumom odgovornosti (Slika 1.).

- 1 – upiši svoje ime
 2 – napiši osobe prema kojima osjećaš najveću obvezu (za koje bi bio spreman biti izložen najvećoj opasnosti; nije nužno pisati imena)
 3 – tko su osobe koje su slijedeće (osjećaš odgovornost, ali ne kao prema osobama iz 2. kruga)
 4 – tko su ljudi koji pripadaju slijedećoj razini (osobe prema kojima imaš neku odgovornost, ali ne kao prema osobama iz 3. kruga)

Slika 1.: Univerzum odgovornosti

Fein definira ovaj koncept kao krug koji čine pojedinci i grupe „prema kojima imamo odgovornosti, na koja se primjenjuju pravila i zakoni, i na one čije povrjeđivanje zahtjeva kažnjavanje.“⁶ Ideje Deklaracije posebno se odnose na to kako države vide svoju odgovornost prema građanima.

Kao i države i pojedinci razvijaju svoj vlastiti univerzum odgovornosti.

- Tko se nalazi u tvom univerzumu odgovornosti?
- Koje pojedince i grupe bi mogao uključiti?
- Gdje tvoj univerzum odgovornosti započinje? Gdje bi mogao završiti?
- Pod kojim uvjetima se tvoj univerzum odgovornosti može promijeniti?
- U čijem univerzum odgovornosti se ti nalaziš?
- Kako pojedinci, grupe i narodi/ države pokazuju svoj univerzum odgovornosti?
- Koja je razlika između prava i odgovornosti?
- Do koje mjere postoji razlika između državnog univerzuma odgovornosti i univerzuma odgovornosti pojedinaca i grupa?

Zadatak za Grupu 3:

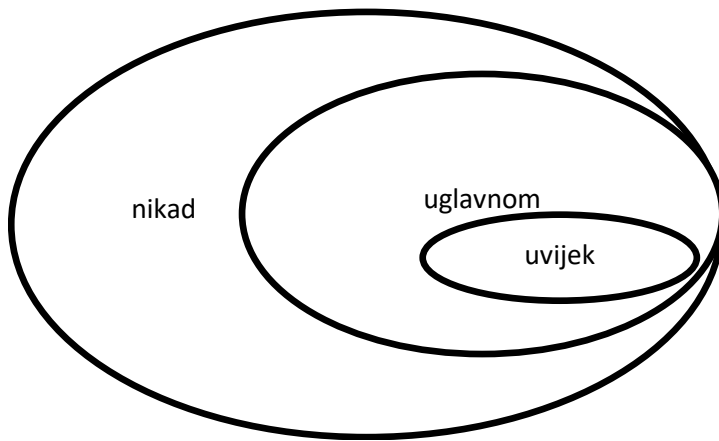
Jesu li prava u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima opća? Uvijek, uglavnom, nikad?

Postoje li univerzalna prava ili su sva prava sa stajališta različitih kultura relativna? Filozofi su raspravljali o tome može li postojati opće pravo koje nije određeno vremenom, geografijom, jezikom i kulturom.

Pročitaj članke Opće deklaracije i razmisli jesu li oni: **uvijek, uglavnom ili nikad** opći za sve ljude. U koncentrične krugove napišite brojeve članaka za koje vrijedi da su uvijek, uglavnom, nikad univerzalni (Slika 2.).

Na kraju: Objasnite zašto ste napravili takvu klasifikaciju (za svaki članak). Postoje li neki članci za koje ste mislili da su ponekad ili nikad opći? Koji su razlozi za takav stav? Što takvi stavovi govore o univerzalnosti Deklaracije?

6 Margot Stern Strom. *Facing History and Ourselves: Holocaust and Human Behavior Resource Book*. (Brookline: Facing History and Ourselves, 1994), 56.

Slika 2: Distribucija članaka Opće deklaracije o ljudskim pravima

Zadatak za Grupnu 4:

Definiranje univerzalnih/općih prava

Opća deklaracija o ljudskim pravima dopušta nam da istražujemo različite perspektive prava i odgovornosti koje imaju ljudi diljem svijeta. Godine 1947. Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO) provela je istraživanje o pravu čovjeka. Jedan od sudionika, francuski ambasador pri Svetoj stolici Jacques Maritain je napisao:

„...ne smiju se samo uzeti u obzir prava čovjeka kao ljudskog bića i kao građanska prava, već također njegova prava kao društvenog bića (uključivanje u proces proizvodnje i potrošnje), posebno njegova radna prava.“⁷

Kako bi ti definirao pravo? Je li Maritainova definicija preširoka? Je li preuska? Što bi ti dodao njegovoj definiciji? U grupi olujom ideja navedi barem tri prava za koja tvoja grupa jednoglasno vjeruje da su „opća“ - da vrijede za sve ljude, neovisno o kulturi i političkom sustavu. Također, razmisli o barem tri odgovornosti koje svi imamo jedni prema drugima. Koliko su ideje u grupi slične? Koliko su različite?

Zadatak za Grupnu 5:

Što je nasljeđe Opće deklaracije o ljudskim pravima?

Kako bi trebali vrednovati učinkovitost Opće deklaracije o ljudskim pravima? John Humphries, kanadski predstavnik u Odboru za ljudska prava i autor nekih ranijih nacrti Deklaracije objašnjava:

Konačan sud bit će određen utjecajem koji je Deklaracija imala i koje će imati na ponašanja država i pojedinaca. Nažalost malo je razloga da vjerujemo kako se ljudska prava ... bolje poštuju sada nego prije 1948. Iako jaz između obaveza i stvarnog stanja još uvijek može biti velik, vlade sada imaju obavezu brinuti se za poštivanje ljudskih

7 Jacques Maritain, *Communication with regard to the Draft World Declaration on the Rights of Man* <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000124341> (posjet 27.12.2019.)

prava. Osim toga međunarodna zajednica sada ima „zajednički standard postignuća“ prema kojima se vlade poziva na provođenje tih prava i prema kojima se ocjenjuje poštovanje ljudskih prava u pojedinim zemljama.⁸

Kako ocjenjuješ nasljeđe i učinke Opće deklaracije o ljudskim pravima? Slažeš li se s onim što kaže Humphries? Kako bi opisao/la dosege Opće deklaracije u poštovanju ljudskih prava u zadnjih 60-ak godina? Na koji način i koliko je Deklaracija pomogla u očuvanju ljudskih prava? Je li štetila? Ako joj je cilj štititi osnovna prava pojedinaca diljem svijeta, što bi bilo potrebno još napisati? Što bi još trebalo napraviti?

Zadatak za Grupu 6:

Nakon što ste pročitali Opću deklaraciju o ljudskim pravima, razmislite o tome koje je članke po vama moguće najlakše osigurati? A koje najteže? Primjerice,

Članak 25:

1. Svatko ima pravo na životni standard koji odgovara zdravlju i dobrobiti njega samoga i njegove obitelji, uključujući prehranu, odjeću, stanovanje, liječničku njegu i potrebne socijalne usluge, kao i pravo na zaštitu u slučaju nezaposlenosti, bolesti, nesposobnosti, udovištva, starosti ili nekog drugog životnog nedostatka u uvjetima koji su izvan njegova nadzora.
2. Materinstvu i djetinjstvu pripada posebna skrb i pomoć. Sva djeca, ona rođena u braku kao i ona koja su rođena izvan njega, moraju uživati istu socijalnu zaštitu.

Koja prava ovaj članak želi osigurati? Kako bi se moglo utvrditi poštuju li se ta prava? Trebaju li sve zemlje imati iste standarde?

Neki kritičari smatraju da ukoliko bi Opća deklaracija o ljudskim pravima imala manje članaka da bi je bilo lakše provoditi. Pregledaj njihov sadržaj i odaberi dva ili tri članka koja ti se čine najvažnijima. Ukoliko bi te članke trebalo pretočiti u zakone, koji bi bilo najlakše provesti? Kako bi mogli biti provedeni? Tko bi trebao biti uključen u realizaciju? Koji sustavi bi trebali postojati da bi se moglo utvrditi jesu li ta prava povrijeđena? Što bi radio s ljudima koji bi prekršili te zakone?

Kako pojedinci, grupe i države reagiraju kada se krše ljudska prava? Istraži kako se sve ljudi pokušavali zaštititi ljudska prava. Mogu li pojedinci i grupe nešto promijeniti? Koje saveznike trebaju kako bi bili uspješni?

Što misliš o prijedlogu da trebamo imati policijske snage UN-a? Koji bi argument bio za to? Koji bi bili argumenti protiv ove ideje? Zašto bi prijedlog o policijskim snagama UN-a mogao biti kontroverzan? Kako bi razriješio/ la dilemu između prava naroda na suverenitet i zaštite ljudskih prava?

8 *Fundamental Freedoms*, 232.

ZAVRŠNI DIO

Nakon što su učenici napravili zadatke i odgovorili na pitanja u grupi rezultate iznose pred razred u obliku koji sami odaberu, a ponuđeno im je da to učine u obliku umne mape, izlaganja, eseja, izvještaja, video rada, izložbe. U završnom dijelu učenicima se postave slijedeća pitanja o kojima će razmisliti i odgovoriti na njih pisano u formi dnevničkog zapisa:

- Koja je uloga Opće deklaracije o ljudskim pravima u obrazovanju za globalno/svjetsko građanstvo?
- Što ljudska prava trebaju ponuditi ljudima u sljedećem desetljeću (očekivanja, mogućnosti, kritičko mišljenje)?
- Kako će obrazovanje za globalno građanstvo izgledati u praksi?
- Što će biti potrebno uključiti u kurikulum?

Sažetak dnevničkih zapisa izložiti će se na razrednoj izložbi.

Važno bi bilo naglasiti da bi paralelno s radom učenika na ovoj važnoj i emocionalno angažiranoj temi, nastavnik trebao voditi vlastite dnevničke zapise i refleksije o pitanjima koja su učenici postavljali, osjećajima koji su se javljali i o kojima se raspravljalo, te to koristiti kao bazu naučenih lekcija za budući rad.

LITERATURA

- Fundamental Freedoms. Eleanor Roosevelt and the Universal Declaration of Human Rights Facing History and Ourselves. MA 2010.*
- Maritain, Jacques. *Communication with regard to the Draft World Declaration on the Rights of Man.* <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000124341> (posjet 27.12.2019.)
- Odluka o donošenju kurikulumu za nastavni predmet Povijest za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2019_03_27_557.html (posjet 27.12.2019.)
- Odluka o donošenju kurikulumu za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html (posjet 27.12.2019.)
- Odluka o donošenju kurikulumu za međupredmetnu temu Osobni i socijalni razvoj za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_153.html (posjet 27.12.2019.)
- Opća deklaracija o ljudskim pravima, http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/081210_deklaracija_ljudska_prava.pdf (posjet 27. 12. 2019.)
- Strom Stern, Margot. *Facing History and Ourselves: Holocaust and Human Behavior Resource Book.* Brookline: Facing History and Ourselves, 1994.

SUMMARY

Teaching about the human rights: The Universal Declaration of Human Rights

The article analyses the application of the Universal Declaration of Human Rights in the History teaching in order to start talking about the human rights which are often neglected in the modern historiography. The author suggests scenarios for using primarily in schools at the History lessons or Civic education lessons, and other cross-curricular contents.

Key words: The Universal Declaration of Human Rights, human rights, critical thinking, global citizenship